

УДК 341.4

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ТӨРЕЛПІ ОРГАНДАРЫ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ ПОЛИЦИЯ ҰЙЫМЫ АРАСЫНДАҒЫ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР

Нагимова Гульнара Хангереевна

Nagimovagh@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
заң факультеті халықаралық құқық мамандығының 3 курс студенті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекші – Ф. Карабаев

1945 жылғы БҰҰ Жарғысына сәйкес мемлекеттердің бір-бірімен ынтымақтастық туралы міндеттемесі көптеген онжылдықтар бойы ереже болып табылады.

Қазіргі уақытта әртүрлі мемлекеттердің құқық қорғау органдарының қылмыстардың алдын алу, жолын кесу, ашу және тергеу саласындағы өзара іс-қимылында сөзсіз көшбасшы Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы - Интерпол болып табылады.

Интерпол қызметінің құқықтық негізі 1956 жылы қабылданған Жарғы мен ережелер болып табылады. Бүгінгі күні 190 мемлекет Интерполға мүше, оның ішінде Ресей Федерациясы КСРО-ның құқықтық мұрагері ретінде, 1990 жылы осы ұйымға кірді.[1]. Ал 1992 жылғы қарашада Дакар қаласында өткен Интерпол Бас Ассамблеясының 61-сессиясында Қазақстан Республикасы Халықаралық полиция полициясы ұйымы мүшелігіне қабылданды. Осыған байланысты, Қазақстан Республикасының Министрлер Кабинеті өзінің 1993 жылғы 20 шілдедегі №629 қаулысымен Ішкі істер министрлігіне Қазақстан Республикасы Халықаралық қылмыстық полиция ұйымының Ұлттық орталық бюросын (Интерпол) құру туралы нұсқау берді. Интерполдың штаб-пәтері Лионда орналасқан, Франция болып табылады.

Интерпол Жарғысына сәйкес, бұл халықаралық ұйым қылмыстық полицияның барлық органдарының (мекемелерінің) елдердің қолданыстағы заңнамасы шеңберінде және Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы рухында кең өзара іс-қимылын қамтамасыз ету, сондай-ақ табысты бола алатын институттарды құру және дамыту мақсатында құрылды. Сонымен бірге ұйымға саяси, әскери, діни немесе нәсілдік сипаттағы кез-келген араласуға немесе қызметке қатаң тыйым салынады.

Интерполдың негізгі функцияларына келесілер кіреді:

- полиция органдарына жедел ақпарат беру және мәліметтер базасына қол жетімділік;
- Халықаралық қылмыстық полиция ұйымына мүше мемлекеттер мен Бас хатшылықтың полициямен ақпарат алмасуы үшін қауіпсіз байланыс арнасын ұсыну;
- полиция бөлімдерін жедел қолдау;
- мүше мемлекеттердің құқық қорғау органдарының қызметкерлерін оқыту және біліктілігін арттыру, оның ішінде арнайы оқу семинарларын өткізу арқылы. [2].

Интерпол халықаралық қылмыстық сот органдарымен ерекше байланыста. Қазіргі уақытта ғылыми әдебиеттерде халықаралық қылмыстық сот органдарының тұжырымдамасына да, жіктелуіне де әртүрлі көзқарастар бар. Мысалы, профессор Волеводз Александр бұл органдарды «халықаралық қылмыстық сот органдары» деп атайды және оларды келесі түрлерге бөліп қарастырған:

1. көмекші органдар ретінде БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесі құрған халықаралық қылмыстық трибуналдар: 1991 жылдан бері бұрынғы Югославия аумағында жасалған халықаралық гуманитарлық құқықты өрескел бұзғаны үшін жауаптыларды қудалау жөніндегі халықаралық

трибунал; 1994 жылғы 1 қаңтардан бастап 1994 жылғы 31 желтоқсан аралығында көршілес мемлекеттерде жасалған геноцид және басқа осыған ұқсас бұзушылықтар үшін жауап беретін Руанда аумағында жасалған геноцид және халықаралық гуманитарлық заңдардың басқа да ауыр бұзушылықтары үшін жауапты адамдарды жауапқа тарту жөніндегі халықаралық қылмыстық трибунал;

2. аралас (гибридті) екі түрдегі қылмыстық соттар (трибуналдар): мемлекеттердің БҰҰ-мен жасасқан шарттарына сәйкес немесе олардың негізінде құрылған (мысалы, Сьерра Леонаның арнайы соты, Ливанның арнайы трибуналы); БҰҰ-ның уақытша әкімшіліктері бітімгершілік операциялары жүргізілетін мемлекеттердің аумақтарында құрды (мысалы, Тимор-Лестедегі ауыр қылмыстарға ерекше юрисдикциясы бар Collegia);

3. юрисдикциясы халықаралық судьялар мен қылмыстық процеске басқа қатысушылардың қатысуымен қарауға жататын ұлттық соттар (Босния және Герцеговина Сотының әскери қылмыстар бөлімі, Камбоджа соттарының қылмыстарды қудалау жөніндегі төтенше палаталары) Демократиялық Кампучия кезеңінде жасалған және т.б.);

4. Халықаралық қылмыстық сот халықаралық қылмыстық сот төрелігінің тұрақты органы ретінде. [3].

О.И.Рабцевич, халықаралық қылмыстық әділет органдарын қызметі қылмыстық істер бойынша халықаралық сот төрелігін жүзеге асыруға бағытталған органдардың жүйесі деп түсіну керек деген болатын, және автор мұндай органдардың түрлеріне сілтеме жасады:

- қылмыстық қудалауды тікелей жүзеге асыратын халықаралық органдарға (тергеуді жүзеге асыратын органдар және халықаралық қылмыстық сот институттары және т.б.) бөлінетін қылмыстық сот төрелігінің халықаралық органдары және оны жүзеге асыруға ықпал ететін органдар (әмбебап және аймақтық халықаралық ұйымдар: (БҰҰ, ОАС, ТМД, LAS, ЕО, ШЫҰ және басқалары);

- халықаралық соттар (соғыстан кейінгі Германиядағы оккупациялық биліктің әскери трибуналдары, Шығыс Тимордағы Дили аудандық сотының арнайы алқалары, соттардың төтенше палаталары: Камбоджа, Косоводағы соттар, Босния мен Герцеговинадағы әскери қылмыстар палатасы); [4].

- мемлекеттік органдар (ұлттық соттар және басқа құқық қорғау органдары).

Бұл мақалада мен қылмыстық сот төрелігі органдарын аса ауыр қылмыстар жасағаны үшін кінәлі адамдарға қатысты қылмыстық істер бойынша сот ісін халықаралық деңгейде жүзеге асыратын халықаралық шарттар негізінде және құрылған органдардың жиынтығы деп түсінуді ұсынамын. Олар, атап айтқанда: геноцид қылмыстары, әскери қылмыстар, адамзатқа қарсы агрессия. Мұндай қылмыстарды келесі топтарға жіктеуге болады:

- уақытша: бұларға уақытша Халықаралық қылмыстық трибуналдар жатады (Нюрнберг

әскери трибуналы 1945 ж., Токио әскери трибуналы 1946 ж., бұрынғы Югославия Республикасы үшін трибунал 1993 ж., Руанда халықаралық трибуналы 1994 ж.);

- аралас (гибридті) соттар мен трибуналдар (2002 жылғы Сьерра-Леоне үшін арнайы сот

және 2007 жылғы Ливан үшін арнайы трибунал);

- ұзақ мерзімді перспективада жасалған органдар [5].

Бұл қазіргі уақытта 1998 жылы құрылған Халықаралық қылмыстық сот.

Интерполдың халықаралық қылмыстық сот органдарымен ынтымақтастығының құқықтық негізі келесі келісімдер болып табылады:

1. 1991 жылдан бастап бұрынғы Югославия аумағында жасалған халықаралық гуманитарлық құқықты өрескел бұзғаны үшін жауаптыларды жауапқа тарту жөніндегі халықаралық трибуналдың іс жүргізу және дәлелдеу ережелері;

2. Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы - Интерпол мен Сьерра-Леона арнайы соты арасындағы ынтымақтастық туралы келісім, оның негізінде тараптар әртүрлі салаларда, соның ішінде полиция ақпаратымен алмасуда, сондай-ақ Интерполдан хабарламаларды жариялау мен таратуда өзара іс-қимыл жасайды; осындай ынтымақтастық

туралы келісімге Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы - Интерпол мен Ливанның арнайы трибуналы қол қойды;

3. Халықаралық қылмыстық сот пен Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы - Интерпол арасындағы 2004 жылы Францияның Лион қаласында жасалған ынтымақтастық туралы келісім, онда қылмыстың алдын алу саласындағы Халықаралық қылмыстық сот пен Интерпол арасындағы ынтымақтастықтың негіздері көрсетілген. Келісім оның тараптарына полиция ақпаратымен алмасуға және тергеу мен сот ісінен жасырынған адамдарға бірлескен іздеу жүргізуге мүмкіндік береді. Осы келісім негізінде сот Интерполдың телекоммуникация желісіне және мәліметтер базасына қол жеткізе алды [6].

Халықаралық қылмыстық сот пен Интерполдың ынтымақтастығы Халықаралық қылмыстық соттың Рим статутының нормаларында да тікелей бекітілгенін атап өткен жөн. Сонымен, «Ынтымақтастыққа сұраныстар: жалпы ережелер» деп аталған келісімшарттың 87-бабына сәйкес, Сот қатысушы мемлекеттерге ынтымақтастық туралы өтініштермен жүгінуге құқылы. Мұндай өтініштер ратификациялау, қабылдау, мақұлдау немесе қосылу кезінде дербес әр қатысушы мемлекет белгілей алатын дипломатиялық арналар немесе кез келген басқа тиісті арна арқылы жасалады. Қажет болған жағдайда, Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы немесе кез келген басқа тиісті аймақтық ұйым арқылы сұрау салуға болады. Халықаралық қылмыстық сот пен Интерполдың ынтымақтастығының жарқын мысалдарының бірі осы мемлекет аумағында халықаралық қылмыстар жасады деп айыпталған Ливияның жоғары лауазымды тұлғаларын іздеу жөніндегі бірлескен іс-шараларды айтуға болады. Осылайша, 2011 жылдың қыркүйегінде Интерполдың Бас хатшылығы ХҚС-тың прокуроры Л.Морено-Окампоның өтініші бойынша адамзатқа қарсы қылмыстарға күдіктіні - Муаммар Каддафиді іздеу және одан әрі ұстау мақсатында «қызыл бұрышпен» хабарлама жасады. Сонымен қатар, М.Каддафидің ұлы Сайф аль-Ислам және Ливия барлау қызметі басшысының ұлы Абдулла ас-Сенуссидің ұлы туралы осындай хабарламалар жарияланған [7].

Мұндай бірлескен іс-шаралар мемлекеттердің әртүрлі сипаттағы және масштабтағы қылмысқа қарсы күресте тиімді ынтымақтастығына ғана емес, сонымен қатар сол идеяларды және мемлекеттердің бірлескен халықаралық сот тергеуіне деген ғасырлар бойғы ұмтылыстарын дамытуға ықпал ету үшін жасалғанын және халықаралық бейбітшілік пен қауіпсіздікке қол сұғатын аса ауыр қылмыстық әрекеттерді жасағаны үшін кінәлі адамдарды жазалау деп атап өткен жөн.

Осы мақаланың нәтижелерін қорытындылай келе, Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы қылмысқа қарсы күресте әртүрлі әмбебап және аймақтық халықаралық ұйымдармен өзара әрекеттеседі. Өз кезегінде Интерпол халықаралық қылмыстық әділет органдарына іздеу, экстрадициялау және халықаралық қылмыстар жасағаны үшін кінәлі адамдарды одан әрі жазалау кезінде баға жетпес көмек пен қолдау көрсетеді. Соңғы жылдары мұндай ынтымақтастықтың қарқындылығы артып келеді, бұл тараптардың өзара қызығушылығын және бірлескен өзара іс-қимылды кеңейтудің одан әрі перспективаларын көрсетеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Волеводз А.Г. Современная система международного уголовного правосудия: понятие, правовые основы, структура и особенности // Международное уголовное правосудие: Современные проблемы / Под ред. Г.И. Богуша, Э. Трико. - М.: Институт права и публичной политики, 2009. - С.303-323.
2. Волеводз А.Г. Международные правозащитные организации: учебник. М.: Проспект, 2011. - 344 с.
3. Костенко Н.И. Международное уголовное правосудие. Проблемы развития. М.: Консультация РК, 2002 г. - 448 с.
4. Овчинский VS Интерпол в вопросах и ответах. Учебник. - М.: ИНФРА-М, 2011. - 368 с.
5. Рабцевич О.И. Международное уголовное правосудие: понятие и структура // Международное уголовное право и международное правосудие. - М.: Юрист, 2009. № 3.

6. Римский статут Международного уголовного суда 1998 г. //

7. Официальный сайт Организации Объединенных Наций. URL:
http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute%28r%29.pdf
http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute%28r%29.pdf (дата обращения 10.03.2014 г.).

8. Cooperation agreements // INTERPOL. URL: <http://www.interpol.int/About-INTERPOL/Legal-materials/Cooperation-agreements> (дата обращения 10.03.2014 г.).